

بوچو و نسی چوارهم

• زاهیر روزبه یانی •

لیکۆلینه وه یه که له باره ی (کیشی) لاوک و حهیران و بهیتی
کوردی به وه .

گفتوگۆ (حوار) و دهنگی جیاوازو ، شینوه کانی گیرانه وه یان تیدا
به رچاو ده که ون .

که چی تانیستا بایه خی پیوست به م لایه نه یان - لایه نی هونه ری -
نه دراوه و ، نه وانه شی به پروو که شی و له لابس دا خویان لی داوه
نه و نه له یه که وه دوورن و نه وه ند جیاواز بوی چون که ده توانم
بلنیم : ده گه نه راده ی ناکوکی و دزایه تی .

[. حهیران (. . .) نه و په خشان رازاوه ی سهروب
گریدراو . . .]⁽¹⁾ .

ده سه هه ده عه دن

[ماموستا - گۆران - سوودی له چه ند کیشیک وه رگرت که وینه یان له
لاوک و حهیراندا هه بوو .]⁽²⁾

لاوک و ، حهیران و ، بهیت نه وه شیان با له وی بوه ستیت که
له پرووی نیوه پروو که وه به هایه کی مه زنی میژووی و ، نه تنوگرافی و ،
نه ته رپۆلۆجی زۆریان هه یه و پیوست به توژی نه وه ی زانستیانه
ده که ن . له پرووی هونه ریشه وه بیان گریت هه مدیس هه تا بلنی
به پیزو پیت و فهرن و ، نه گه ر به وردی لیان وردینه وه ده بین له
سه ریکه وه په یوه ندیان به هونه ری گۆرانی و موسیقاوه هه یه و ، له
سه ریکی دیکه شه وه په یوه ندیان به نه ده به وه هه یه ، له
نه ده به که ش دا (گه لیک په یوه ندی به تینیان به چیرۆک و ،
په خشان و ، شانۆ و ، شیعریشه وه هه یه و ، نه گه ر لیان بکۆلینه وه
گه لیک ره گه زی هونه ری وه ک . وینه ی شیعری و ، رووداو
وبه سه رهات و ، کیشه ی کۆمه لایه تی و ، که سایه تی جیا جیاو ،

ثیمه نهوش ده زانین که کیش هر (کیشی عرووزی و، کیشی په نجهی) نی یه و بیرته وه، له شیعری گهلانی دیکه ی وهک (تنگلیز و) لاتینی و) یابانی و. . . دا، کیشی دیکه ش به کار ده برین که نه وهک (عرووز) به که حسابی کورت و دریزی برگی تیدا ده کریت و، نه وهک (په نجهی) به که ش ریزه یا په کسانى ژماره ی برگی تیدا ره چاو ده کریت، وهلی بومان هیه به رووی دم له ماموستایان (عهلی فتاح دزه ی) و (که ریم مستفا شاره زا) بکه ی و بیرسین: سروشتی نه و کیشه نهینی و بی ناوه چی یه و چونه که نم دیزو ره سته شیعری به کورت و دریزانه یان بی ده کیشریت؟! .

[. به کیتی شنو و ثقیاعی شیعیان (لاوک و حهیران و بهیت) بهر چاوه، نه گهرچی، برگی ده نگه کانی دیزه شیعره کانی، به ته رازووی کیشی (عرووز) ی پاکیشی (په نجه) ی به سته و گورانی و شیعری تازه مان کیشانه ناکرین. . .]^(۲)

«عهلی فتاح دزه ی»

[. هه ست ده کرنی کیشی لاوک و حهیران، که نه کیشی عرووز و نه کیشی په نجه یه، خوی گه یاندوته کاروان و. . .]^(۳)

«که ریم مستفا شاره زا»

ده توانین نم سی بوچونه ش ناوا شی بکه ی نه وه.

نه سعه د عه دو، که ده لی: حهیران (په خشان) ه، و اتا ده لی: نه شیعره و، نه (کیشی) ه هیه.

کاک (نازاد عبدالواحد) یش که ده لی: ماموستا (گوران) بو نوی کردنه وه ی شیعری کوردی سوودی له (کیش) ی لاوک و حهیران دیوه، به واتایه کی دیکه ده لی: حهیران و لاوک په خشان نین و شیعرن، شیعیکی (کیشدار) یشن و (کیش) ه که شیان (کیشی په نجه ی) ه، چونکه (گوران) له شیعره نوی به کانی دا کیشی په نجه یی به کار برده و.

هرچی ماموستا (عهلی فتاح دزه ی) شه دزی بوچونه که ی (نه سعه د عه دو) ده لی: لاوک و حهیران و بهیت په خشان نین و شیعرن و (کیش) ی شیان ه هیه، وهلی تاسه ریش پشتگیری رایه که ی (نازاد) ناکات و نه گهرچی وهک ته ویش ده لی: لاوک و حهیران شیعرن و، (بهیت) ی شیان ده خاته پال، به لام بو (کیش) ه که یان دزی ده وه سستی و ده لی: نه به کیشی عرووزی و نه به (کیشی په نجه یی) ناکیشرین. بوچونه که ی ماموستا (که ریم مستفا شاره زا) ش، نه گهرچی هر دو باره کردنه وه ی ده سیشکهری به که ی (عهلی فتاح دزه ی) ه، به لام زور به دلنای یه وه باسی (بوون) و (بلاوه کردنی) نه و کیشه نهینی و بی ناوه نه (عرووز) ی و نه (په نجه یی) ه ده کات.

خونبه ره ناستی بیرو بوچوونی نم ماموستایانه دا که ریکه وت وایه هر چواریشیان خه لکی مه لبه ندی لاوک و حهیران و به تین - تووشی دل راوکی و سهره گیرکی دیت، نه گهر خوی بو خوی چنگه کرنی بهک نه کات.

[۱- ترسا من، باقیزه گولا خوینیا نه.

۲- گولا خوینیان کووره، تیداتی فشینا ماران و چهلینا ماسیانه .

۳- بایی غه ربی ژ هیلا ژیر فته تی، ل نااا چه م دخینه، پیلان ه دگه رینه ل سهر پیلانه]^(۴)

یا نم دوو دیزه:

[۱- نه گهر حهزی ده که ی، زوو خاتوون ته وریزی بیینی.

۲- نه وه له خری بالینی، دکیشی مایینی شی خزل له به رایتی خیلی، له دووی ده رونه وه دوو جوانوله ی قوله بزه، په کسال و دوو سالن، وهختی بو خاتری ناسرو مال مال پینه وه بهر^(۵) عه ققه ی ده زینی

[۱- ده ریم براینه براده رینه نه ورژ نیواری چهندی گاز ده که م حهیران کیژوره سیانی.]

۲- ته تو چلوی خوت گه له گه له ره شمه که به کلی . . . سبانی ماری بایی تووم لئی ته نشاوه به سهر ده که تن له (شه وهک) و (مه لا نه ومه ر) ی، دمه رینه له (به ستوره) و، په ستوره ی گورانی هه ریان ده داوه له بن گری (پاته مان) ی]^(۶)

هرچی چونیک بیت، نه گهرچی من به ش به حالی خوم له شوین که وتی نم سی بوچونه دا نه گه بستمه نهینی کیشی نه عرووزی و نه په نجه یی، وهلی مایه بووچیش لئی ده رنه جووم و ههندی بیرورام له لا گه لاله بوون که له م خالانه ی خواره وه دا وه کو (بوچوونی چواره م) ده یان خه مه پیش چاو.

به که م: موسیقای شیعری دیرین و باوی داهینراو، کوردی و ناکوردی به شیوه یه کی گشتی، له تیکرژانی ره زمی ناوه و ناوازی دیوی ده ره وه پیک دیت، ناوازه ده رکمی به که ش له ناویته بوونی

کیش و سهرواوه په پيدا ده بیت . به واتا په کی دیکه ش ده توانین بلین : موسیقای شیعری باو له تیکرژانی تم ره گه زانه وه پیک دیت .

ره زمی ناووه + کیش + سهروا .

به لام بو موسیقای شیعری هاوچهرخی کوردی وجیهانیش ده توانین بلین :

شاعیری هاوچهرخ بو به دست هینانی سه ربهستی په کی پتری ده برین دیت پشت به دور په گزی په کم و دووه ده به ستیت و ، ره گزی سی په کم که (سهروا) که په ده کاته قوربانی و اتا ، له ریڅخستی (سهروا) دا زور له خوی ناکات و دواي ناکه ویت ، مه گره خوی به ریڅهوت بیته پیشه وه . به شیوه په کی دیکه بومان هیه بلین : موسیقای شیعری هاوچهرخ له ناوینه بوونی :

ره زمی ناووه + کیش .

پیک دیت و ، (سهروا) رولیکی لاه کی تیدا ده بیت . وه لی له شیعری لاک و ، حهیران و بهیت دا حاله ته که سه بارهت به رولی (کیش) و (سهروا) پیچه وانه ده بیته وه و اتا حهیران بیژو ، لاک بیژو ، بهیت بیژ ، به پیچه وانه ی شاعیری هاوچهرخه وه ، له پیناوی به دهس هینانی سه ربهستی په کی پتری ده برین دا ، دین ره گزی (کیش) که ده که نه قوربانی و بو پاراستنی موسیقای شیعریش پشت به ره گزی په کم و سی په می ره گزه کانی شیعری دیرین و باو ده بهستن و شاعیری هاوچهرخ چهند بایه خ و گرنگی به (سهروا) ده دن ، نه مانیش هرنه وه نده به تننگ (کیش) هوه دین ، و اتا نه مانیش بو ته راز و و کور دنه وه ی کیش زور له خوناکه ، مه گره خوی به ریڅهوت بیته پیشه وه . به کور تیش ده توانین بلین موسیقای شیعری لاک و حهیران و بهیت له ره گه زانه وه پیک دیت .

ره زمی ناووه + سهروا .

که و اتای نه مجا لیره دا (کیش) رولی لاه کی ده دریتی .

نجا نه گره (ئاوازی ناووه) + (کیش) تیکستی نه ده بی بکه نه به شیعری ، نه بی بو (ئاوازی ناووه) + (سهروا) نه و نه رکه بیان پی ره و نه بینریت ؟ ! له کاتیک دا بو راگر تنی ئاوازه ده رکی په کی شیعری (سهروا) له (کیش) به کار تره و نه وانه ی ده تی شیعری فولکلوری له زاری خه لکی په وه کورده که نه وه پتر هه ست به م راستی په ده که ن و ده زانن که خه لکی له گیرانه وه ی شیعری دا وشه ده گورن و پاش پیشیان پی ده که ن و هندی جار هه ربه ته و او ی له بیریشی ده که ن - نه مانه ش هه مو و کار له کیش ده که ن - وه لی زور به ده گمن وشه ی کوتایی له بیرده که ن یا ده سکاری ده که ن و ده یگورن ، چونکه (سهروا) که ی پیوه یه . نیمه نه مانه مان تنها وه کور راستی په ک خسته پیش چاو ، ده نالیک جیا کور دنه وه ی (شیعری) و (په خشان) به بوون و نه بوونی (کیش) و (سهروا) وه به ند نی په وه به ده یان پارچه شیعری پی (کیش) و (سهروا) مان هیه که هه ربه تنها به هو ی جوانی (ره زمی ناووه) که یشتونه ته پله ی شیعری نه مرو ، به ده یان بگره به سه دان (هونراوه - نظم) ی به کیش و سهروا مان هیه که ناتوانین به دنلیای په وه بیان خه یه خانه ی شیعری وه .

(ت . س . نه لیوت) له چاوپیکه و تنیک دا و تویه تی : شیعری (درامای شیعری) ده بی (سهروا) دار بیت . به لام بو (کیش) ناوایی دانه گرتووه . . (۸)

(حاتم محمد صگریش ، له لیکولینه وه په ک دا له مهر درامای شیعری عه ره بی په وه و تویه تی :

(. . نه گره به مانه ویت شیعری نویمان له شانودا کاریگه رتری . .) ده پی له گرفته کانی (کیش) ی رزگار بکه ین .)^(۹)

(کیش) کوسپیکی گه وره یه له رنی سه رکه وتی شیعری درامی نامیزدا ، بو نمونه ، جاری واهیه (گفتوگو - حوا) که ته و او ده بیت ، به لام (کیش) که پر نایسته وه ، به پیچه وانه شه و جاری و

دەبىت (گفتوگو) كە تەوا و نابىت ، بەلام (كىش) كە پرده بېتەو
حالتى يەكەم شاعىر ناچار دەكات بۇيرى كۆرۈنەو (كىش) وشى
زىيادە بەكار بەرىت ، حالتى دوو مېش ناچارى دەكە لەسەر
حىسابى واتا وشە بقرىنىت .

وەك دەزانىن شىعرى لاوك و حەيران و بەيتىش شىعرى درامى
ئامىزىن و لەو دەچىت لاوك بىز و حەيران بىز و بەيت بىزنى كورد .
زۆر زووتر ھەستىيان بەم كۆسپە كۆرۈنىت سەروا (يان گرتو وەو
كىش) يان
ھىشتوتەو بۇرىكەوت .

لەبەر رۇشنايى ئەم ديار دەبەش دا ، دەتوانىن بلىن :
شىوازى شىعرى لاوك و حەيران و بەيت زۆرلە شىوازى
شىعرە كىشدارە باو ھەكەنى ئىستامان لەبارتەرە بۇ شىعرى
درامى و ، درامى شىعرى و ، سترانە شانۇو ، ئۆپەرىت
و ، ئۆپىراو ، چامەى درىزۇ ، بالادە شىعرىش .
لەھەمووشى چاكتەر ئەو بە كەبوونى ئەم شىوازە رەسەنە لە
ئەدەبى دىر نىمان دا ئەو بىانۇو نەبەجى بە دەبرى كەگوايە
شىعرى بى كىش نامۇ بە ئەدەبە كەمان و ، گوايە گونى
مروقى كوردى بى ئاشنانى بەو ، چىزى لى نابىنى .

دووم : شىعرى باو ، شىعرى نووسراو - ئەو بە بو
خویندەنەو دەگوتى - ھەستى بىن دەدوینى و ، پانى و
درىزى و ، رووبەرى كاغەز كارلە رادەى كورت و
درىزى دەبەرە كەنى دەكەن و ، نووسىنىش لە شىو بەكە
دىارى كراوى نەگوردە مۇمىيان دەكات ،

وەلى شىعرى لاوك و حەيران و بەيت شىعرى
سەرزارە كى بەو ، ھەسى بىستىن دەدوینى و ، بو
(چىرىن) ، واتا بو (خویندن) ، ئەك بو
(خویندەنەو) ئەمەش بواری زىندووى و ئەفراندنى
دووبارە و گەشە كۆرۈن بەردەوامى بو مسوگەر دەكە . ھەر
ئەمەش يارمەتى بەيت بىز و حەيران بىز و لاوك بىز
دەدات كە بەھوى خىرا (خویندن) بە دېرە دىزە كان و ،

خاوكردىنى دىرە كۆرۈنە كان ، يا لىكدانىان ، يادووبارە
كۆرۈنەو بەھوى ، واتا بەھوى گۆرىنى رەزىمى چىرىن و
لەرىنى بەكار بۆردى ھەندى وشەى وەك (ئى و ، ئاخ ئوف و
ئەمان و . .) ، ھەندى وشەى دەنگدارى بى واتاى وەك
(لى لى) و ، (لۆلۆ و بەسەر (نەبوونى) (كىش) دا زال
بن و ، ئەو بۇشايى بە پرېكەنەو كەئەو (نەبوونى) بە
دروستى دەكات .

سىيەم : لە شىعرى حەيران و لاوك و بەيت دا تەنانەت
پەپىرەوى داب و نەرىتى بەكار ھىنانى (سەروا) شىعرى
ئاسايىش ناكىرى و ، لەم بوارەش - تارادە بەك -
سەربەستى ھەبە :

لە شىعرى ئاسايى دا (دىر) بەكەى بناغەبى بە
، بۇيە (سەروا) ش لەكۆتايى دىردا دادەترى ، بەلام
لە شىعرى لاوك و حەيران و بەيت دا ، (رستەى
شىعرى) بەبەكەى بناغەبى دادىرى ، بۇيە لەدانانى
(سەروا) دا حىساب بو كۆتايى (واتا) ،
ياكۆتايى (وینەى شىعرى) دەكرى ، ئەك كۆتايى (دىر) ،
مەگەر رىكەوت وای بىنى واتا ، ياوینە شىعرى بەكە -
رستە شىعرى بەكە و دېرەكە پىكەو كۆتايان بىت .

سەروا ، لە لاوك و حەيران و بەيت دا - بەزۆرى
(جووت سەروا) بەو ، حەيران و لاوك بەيت بىز
خویمان بە (سەروا ئەستوونى) بەو نەبەستن ، مەگەر
بەبى زۆر لەخوگوردن بویمان ھەلكەونى زۆر جار
نىشانەى كۆ (ان) و (ن) ، يايەك وشە ھەر بە ھەمان واتاوە -
لەبەر راگرتى سەروا - لەدو دىرى بەك لەدوا بەك دا
بەكار دەبەن ، ھەندى جارېش - سەروا - كە تەنھا لەبەك
بىت ، ياھەر لە پىتە بزوبىنىك پىك دىت ، بەتايە تىش پىتە
بزوبىنى (ئى) بەزۆرى لەم جىسانەدا بەكار دەبرى ، بەبى

ئهوهی گوی به لیکچوون ولیک نه چوونی پسته که ی پشی بدریت .

ئهم دیارده و ئهم جوره مامه له کردناشه هه موویان له شیعیری ئاسایی دا به خهوش داده نرین ، به لام له لاوک و چهیران و بهیت دا کاریکی ئاساین وجگه له مانه (سه روا) ناوه وهشیان تیدا به کار ده بریت . چوارهم : له بهر روشنایی ئهم بیرو بوچوونانه دا ،

دژ به بوچوونه که ی ماموستا (ئه سعه د عه دو) که ده لی : چهیران په خشانه ، له گه ل ماموستایان (ئازاد عبدالواحدو ، عه لی فتاح دزه یی و که ریم مسته فا شاره زا) دا ده لیم : چهیران و ، (لاوک و بهیت) یش شیعرن و په خشان نین ، به لام به پینچه وانه ی ئه مانیشه وه ده لیم : لاوک و چهیران و بهیت ئه گه رچی شیعیریشن وه لی شیعیری بی که یشن . ئه گه ر له به بیتیک دا ، یاله چهیرانیک دا ، یاله لاوکیک دا ، چه ند دیریکی هاو کیشیش به ریکه وت هه لیکه ون ئه وساش هه ربه (کیشی په نجه یی) ده کیشرین ، نه ک به کیشی نه عه رووزی و نه په نجه یی .

له کوتایی دا ده لیم : چهیران و لاوک و بهیت ئه نجامی که له که بوون و تیکرژان و خهست بوونه وه ی چالاکی هونه ریی و ئه زموونی دا هینه رانه ی سه دان سآله ی نه وه کانی پیش خومانن و ، له شیوه و شیوازیش دا گه لیک له شیعیری نونی جیهانی به وه نزیکن و ، گه لیک ره گه زی هونه ریی بهرچاویان تیدایه که بو نوی کردنه وه ی شیعیری هاوچه رخی کوردی ، له ئه ده بی بیانان ده خوازین ، یابه بیانووی پاراستنی ره سه نایه تی ئه ده به که مانه وه بهر به ره کانیا ن ده که ین و هه ولی سه رکوت کردنیا ن ده ده ین . بویه خوژگه ده خوازین شاره زایان و پسپوران خویان

له گه ل شی کردنه وه یان ماندوو بکه ن کی ده لی : بوچوونی پینجه م و ، شه شه م و هینی دیکه ش په ییدا نه ده بوون !؟

سه رچاوه کان :

۱- ئه سعه د عه دو لیره به خک . له گه نجینه ی نه ته وه ی کورد به نما ۱۹۸۵ ل / (۱۱)

۲- ئازدا عبدالواحد دیوانی شیخ نووری شیخ صالح بهرگی به که م به شی به که م به غا- ۱۹۸۵ ل / (۲۵۱)

۳- گوڤاری نووسه ری کورد / ژماره (۳) ی خوولی سی یه م داستانی مەمی ئالان ، ناساندن و لیکۆلینه وه / عه لی فتاح دزه یی / ل ۵۱

۴- گوڤاری کاروان ژماره (۷۴) ی نیسانی ۱۹۸۹ دیوانی کاروانی سالی شه م خۆینده وه به شی دووم و کوتایی که لیم مسته فا شاره زا ل - (۹۰)

۵- چیرۆک نفیس مەمی ئالان به غا ۱۹۷۷ ل - (۶۴)

۶- ئوسکارمان تحفه ی مظفریه به شی دووم به غا ۱۹۷۵ ل - (۳۳)

۷- هه مان سه رچاوه ی ژماره (۱) ل / (۸)

۸- ف . ا . مائین ت . س . الیوت ، الشاعر الناقد / ت : احسان عباس بیروت ۱۹۶۵ ص (۲۹۹)

۹- مجلة الكلمة العدد الرابع السنة السادسة - تموز - ۱۹۷۴ محمد الماغوط دراما الحلم والحریة حاتم محمد صگر ص - ۸۴